

TENDINȚELE DE PARTICIPARE A LUCRĂTORILOR VÂRSTNICI PE PIAȚA MUNCII

*Ecaterina HEGHEA¹, drd., cercet. șt.,
INCE, Republica Moldova*

Deși îmbătrânirea este relativ ușor de prognozat, subiectul nu a primit prea multă atenție din partea cercetătorilor și factorilor de decizie politică până în anii 1990. Atunci când prognozele demografice au început să dezvăluie schimbări substanțiale în componența populației, cu mai puțini tineri și cu o creștere semnificativă a proporției persoanelor în vârstă, multe țări și-au dat seama că, fără acțiuni adecvate, sustenabilitatea securității sociale și a sistemelor de pensii va fi în primejdie. Politicile naționale și europene au început să se concentreze din ce în ce mai mult pe creșterea participării pe piața forței de muncă a persoanelor în vârstă, prin restrângerea sau renunțarea la posibilitățile de părăsire timpurie a pieței forței de muncă și prin creșterea vârstei în care persoanele sunt eligibile să iasă la pensie. Metodele de cercetare aplicate în lucrare sunt: analiza statistică și comparată.

Cuvinte-cheie: *lucrători vârstnici, piața muncii, îmbătrânirea populației, vârsta de pensionare.*

Although ageing is relatively easy to predict, the subject has not received too much attention from researchers and policy-makers until the 1990s. When demographic forecasts have begun to reveal substantial changes in population composition, with fewer younger and rising of the proportion of older people, many countries have realized that, without adequate action, the sustainability of social security and pension systems will be in danger. National and European policies have begun to focus on increasing the participation of older people on the labor market by restricting or waiving the possibilities for early exit of the labor market and by increasing the age at which people are eligible to retire. The research methods applied in the paper are: statistical and comparative analysis.

Keywords: *elderly workers, labor market, ageing population, retirement age.*

JEL Classification: *J20, J26.*

În lumea contemporană tendințele de îmbătrânire a populației sunt tot mai îngrijorătoare. Situația dată reprezentând pentru unele țări o amenințare a sustenabilității sistemelor de pensii publice.

Secretul lui Polichinelle: societățile occidentale au tot mai multe riduri și păr sur. Spre exemplu, în Republica Moldova, cei cu vârsta de 65 de ani și peste sunt mai numeroși decât cei sub vârstă aptă de muncă (respectiv 18,5 și 17,0 la sută)². O tendință care va cunoaște o creștere în următorii ani. Iar societatea noastră nu este gata să se adapteze la această nouă realitate. Una dintre țările care a reușit să se adapteze cu succes procesului îmbătrânirii populației este Finlanda, dezvoltând unele măsuri legate de îmbătrânire. Unul dintre aceste măsuri este că vârstnicii sunt mai puțin performanți decât cei mai tineri, întrucât ar trebui să se retragă de pe piața muncii pentru a face locul următoarei generații.

Finlandezii au pus în aplicare o serie de măsuri pentru a păstra angajații în vârstă înaintată pe piața forței de muncă. Având drept obiective de a menține lucrătorii cu experiență, de a asigura transferul de cunoștințe și de a alimenta fondurile de pensii. Aceasta este într-adevăr o rețetă câștigătoare pentru persoanele în vârstă, care acceptă să lucreze după 63 de ani, vârsta minimă de pensionare în Finlanda. Angajații care rămân la serviciu după vârsta de 63 de ani, până la vârsta de 68 de ani, își pot îmbunătăți în mod avantajos fondul lor de pensii [3].

La fel și în Rusia mărirea pensiei va fi mai mare dacă persoana își exercită dreptul la pensie mai târziu. În acest caz pentru fiecare an se calculează coeficienți premiali din contul cărora se majorează pensia (anexele 1 și 2 legea N400-F3 din 28.12.2013 privind pensiile de asigurare). Iar cetățenii care deja își exercită dreptul la pensie, pot să se refuze să o primească pentru o anumită perioadă de timp în scopul majorării sale datorită coeficienților premiali [1]. În Republica Moldova Legea Nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii* prevede un spor la pensie de 2% din venitul mediu lunar asigurat pentru fiecare an de cotizare realizat după împlinirea vârstei standard de pensionare în cazul în care persoana nu-și exercită dreptul la pensie [2].

Tabelul 1. Îmbătrânirea populației și raportul de dependență în RM (%)

Anul	1997			2007			2017		
	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei
0-14 ani	25,78	27,51	24,20	18,16	19,34	17,07	15,97	17,11	14,91
15-64 ani	65,11	65,41	64,84	71,55	72,59	70,58	72,87	74,07	71,75
65 ani și peste	9,10	7,08	10,96	10,86	8,43	13,10	11,17	8,81	13,35
Raport de dependență a persoanelor vârstnice*	0,14	0,11	0,17	0,15	0,12	0,19	0,15	0,12	0,19
Raport de dependență globală*	0,54	0,53	0,54	0,41	0,38	0,43	0,37	0,35	0,40
Îmbătrânirea populației active**	0,70	0,66	0,75	0,76	0,71	0,81	0,82	0,75	0,90

Note: Începând cu anul 1998 – fără populația din partea stângă a Nistrului și mun. Bender

* Raportul de dependență a persoanelor vârstnice este raportul populației vârstnice de 65 ani și peste la populație în vârstă de 15-64 ani; raportul de dependență globală este raportul populației de 0-14 ani plus populația de 65 de ani și peste la populația în vârstă de 15-64 ani [10].

** Raportul populației în vârstă de 40-64 ani la populație în vârstă de 15-39 ani [10].

Sursa: Construit și calculat de către autor în baza datelor Băncii de date statistice a BNS al RM [4].

¹ © Ecaterina HEGHEA, adimi_86@mail.ru

² Structura populației stabile a Republicii Moldova la 1 ianuarie 2017 conform datelor BNS

Îmbătrânirea populației totale și active din Republica Moldova. Îmbătrânirea populației datează de mai multe decenii și a început cu tranziția demografică. Tabelul 1 oferă o idee generală asupra acestui proces în Republica Moldova prin furnizarea structurii pe grupe mari de vârste pentru trei ani diferiți. Îmbătrânirea rezultă dintr-o scădere relativă a populației tinere și o creștere a numărului de vârstnici. Declinul fertilității din anul 1989 a contribuit la accelerarea acestui proces.

Ponderea femeilor în vârstă înaintată este superioară celei a bărbaților datorită speranței de viață mai mari. Existența unui număr mare de femei în vârstă prezintă diverse probleme sociale și economice asociate cu dificultatea unei femei în vârstă de a trăi singură și de a supraviețui cu o pensie mică. Multe femei vârstnice trăiesc singure în regiuni rurale unde condițiile de viață sunt mediocre (la începutul anului 2017 ponderea femeilor în vârstă de 65+ ani din mediul rural a constituit 58,67% din totalul pe republică).

Un indice important al îmbătrânirii în Republica Moldova este repartizarea geografică. Îmbătrânirea este mai semnificativă în regiunile rurale, datorită exodului de persoane tinere și adulte în zonele urbane. Astfel în anul 2017 persoanele vârstnice din mediul rural au constituit aproximativ 58,3% din totalul pe republică.

Datele privind raportul de dependență a persoanelor vârstnice prezentate în tabelul 1 oferă o idee despre dificultățile, pe care sistemul de pensii va trebui să le înfrunte pentru a face față îmbătrânirii. De asemenea, trebuie să amintim că, aceasta nu se datorează raportului numărului de pensionari în comparație cu populația activă. Acest ultim raport nu este utilizat aici, deoarece depinde de evoluția vârstei de pensionare. Raportul de dependență a persoanelor vârstnice în Republica Moldova nu a cunoscut modificări în decursul ultimului deceniu (0,15%).

Trebuie de menționat că pe parcursul a două decenii analizate raportul de dependență globală a scăzut considerabil (cu 0,17 puncte procentuale), creșterea ponderii persoanelor vârstnice fiind compensată prin diminuarea ponderii persoanelor în vârstă de 0-14 ani.

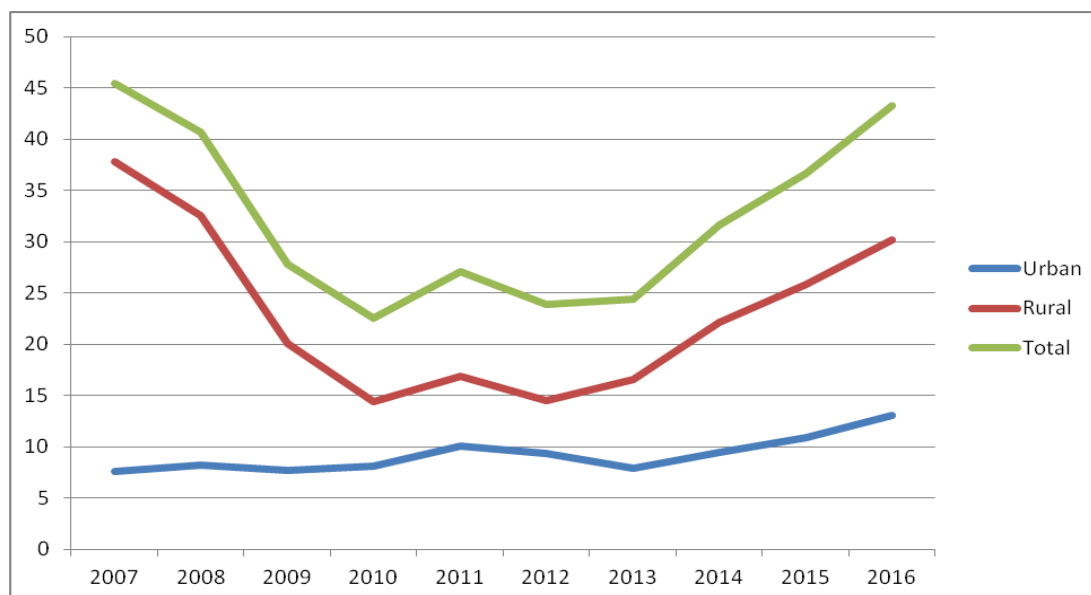

Figura 1. Populația ocupată în vârstă de 65 ani și peste în Republica Moldova, mii persoane

Sursa: Banca de date statistice a Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova [5].

Importanța crescândă a lucrătorilor în vârstă pe piața muncii. Odată cu îmbătrânirea demografică, importanța lucrătorilor în vârstă a crescut constant în ultimii ani. Această tendință va continua și în anii următori.

Fenomenul dat, legat în mod evident de îmbătrânirea populației, este adesea folosit pentru a sublinia faptul că vor fi tot mai mulți pensionari, în timp ce populația în vârstă aptă de muncă va cunoaște o creștere anemică și chiar o scădere.

Aceasta indică la faptul că, conceptul de „populație în vârstă aptă de muncă” este din ce în ce mai neclar. Dacă anterior era relativ potrivit de a pretinde că această populație era definită ca fiind persoane cu vârstă cuprinsă între 15 și 64 de ani, aceste limite sunt din ce în ce mai puțin reprezentative pentru realitatea care a evoluat considerabil în unele țări.

Vârsta de pensionare în diferite țări ale lumii este diferită. De asemenea, fiecare stat are propriile reguli de pensionare.

Nu trebuie să uităm și de faptul că, mijloacele bănești plătite persoanelor la pensie sunt acumulate pe principii diferite. Fiecare țară având propriile reguli în această privință.

Fiecare stat încearcă să mențină sistemul de pensii într-o stare stabilă. Însă în condițiile societății moderne aceasta este destul de problematic de a îndeplini. În anii 2015-2016, vârsta de pensionare în diferite țări ale lumii a început să crească. Iar în unele state au început să discute în mod activ aceste schimbări. Se resimt efectele crizei globale – dacă excludem pensionarii, practic nu are cine lucra. Fondurile disponibile în trezoreriile statelor nu sunt suficiente pentru a acoperi toate cheltuielile. Prin urmare, pentru suplinirea acestora, țările sunt nevoite să impună populația de a munci tot mai mult.

Vârsta de pensionare în diferite țări ale lumii este o valoare variabilă. De asemenea, în unele țări se vorbește nu doar despre majorarea vârstei de pensionare, dar și despre egalizarea acestui indicator între bărbați și femei. Însă populația nu este gata să amâne brusc odihna sa legală. Prin urmare, aproape în toate țările au început încet, dar sigur să majoreze vârsta de pensionare. Astfel, încât să provoace daune minime populației.

Tabelul 2. Vârsta de pensionare în diferite țări ale lumii, anul 2017

Țară	Vârsta de pensionare	
	Femei	Bărbați
Armenia	63	65
Austria	60	65
Azerbaidjan	57	62
Belgia	65	65
Bielorusia	55,5	60,5
Bulgaria	62	65
Canada	65	65
Cehia	62	62
China	50	60
Dania	67	67
Elveția	64	65
Franța	65	67
Georgia	60	65
Germania	65	67
Grecia	67	67
Irlanda	66	66
Italia	65,7	66,7
Japonia	70	70
Kazahstan	58	63
Lituania	58,5	62,5
Marea Britanie	60	68
Norvegia	67	67
Polonia	60,7	65,7
Republica Moldova	57,6	62,4
România	60,7	65
Rusia	55	60
Spania	65	65
SUA	65	65
Suedia	65	65
Ucraina	57	60
Ungaria	62	62
Uzbekistan	55	60

Sursa: Elaborat de autor din diverse surse.

Această listă poate fi continuată infinit de lung. Principalul este că vârsta de pensionare se planifică de a fi majorată. Nimeni nu știe cât anume ea va constitui în câțiva ani într-o țară sau altă. Cum am mai menționat deja vârsta de pensionare în diferite țări ale lumii este o valoare variabilă. Trebuie permanent de urmărit schimbările care au intrat în vigoare.

Vârsta de pensionare în diferite țări este stabilită în mod diferit. Undeva este mai mare, undeva mai mică. Unele țări deja au inițiat procesele de modificare a vârstei de pensionare. Printre importante modificări pot fi identificate:

1. Ucraina, care promite să majoreze vârsta de pensionare pentru femei până la 60 de ani. Aceste modificări urmează să aibă loc până în anul 2021.

2. Kazahstanul dorește în anul 2018 să egaleze vârsta de pensionare pentru bărbați și femei. Acum vârsta este planificată de a fi de 63 de ani.

3. În Marea Britanie și Polonia vârsta de pensionare va fi de la 67 de ani.

4. În Statele Unite ale Americii se planifică de a majora drastic vârsta de pensionare – de la 65 la 69 de ani.

Acestea sunt unele din principalele schimbări pe care doresc să le aducă la viață în lume. De fapt, după cum spun experții, nu există încă un sistem ideal de pensii și vârsta optimă de pensionare.

Îmbătrânirea populației și speranța de viață mai lungă, costul finanțării pensiilor, cât și obiectivul stabilit de Uniunea Europeană de a atinge o rată de ocupare a forței de muncă de 50% în rândul persoanelor în vârstă de 55-64 de ani au condus la o schimbare de paradigmă în politicile de ocupare a forței de muncă ale lucrătorilor în vârstă. Obiectivul menținerii și revenirii la acest public a fost afirmat și face parte din prioritățile guvernului.

Potrivit Barometrului realizat de către apărătorul drepturilor din Franța și Organizația Internațională a Muncii, vârsta este primul criteriu de discriminare resimțit de salariați. A fi în vârstă de peste 55 de ani este considerat un dezavantaj pentru a fi angajat pentru 82% din angajați din sectorul public, 81% din angajații din sectorul privat și 89% din solicitanții de locuri de muncă.

Ocuparea lucrătorilor în vârstă face obiectul unei mobilizări considerabile din partea statelor și a partenerilor sociali, prin diverse scheme menite să încurajeze angajatorii să mențină în câmpul muncii sau să angajeze persoanele vârstnice, pentru a preveni dificultățile, pentru a ameliora accesul persoanelor în vârstă la formare sau pentru a încuraja

extinderea activității după vârsta legală de pensionare.

Pe piața muncii, vârsta este un vector al multor prejudecăți din partea angajatorilor, dar și a lucrătorilor înșiși. În barometrul „Competențele egale” din anul 2014 efectuat în Franța întreprinderile, agențiile de recrutare și candidații seniori citează mai multe obstacole percepute la angajarea persoanelor în vârstă: „costuri”, „dificultăți de a fi gestionați”, „rezistență la schimbare”, „supradimensionare” în raport cu postul sau „timpul rămas pentru a lucra în companie” [6].

Unele dintre aceste afirmații sunt totuși contrazise de răspunsurile altor intervievați în cadrul aceluiași barometru. Astfel, 75% dintre persoanele vârstnice declară că sunt dispuși să își reducă remunerarea (și chiar 80% din personal de conducere), în timp ce mai mult de 90% își declară disponibilitatea de a-și schimba funcția. În plus, atuurile persoanelor în vârstă, citate de companiile, agențiile și candidații, au compensat unele dintre obstacolele evocate. Persoanele vârstnice sunt de fapt percepuți ca având mai multă experiență, autonomie, expertiză, capacitatea de a renunța și de a analiza riscul.

Problema „timpului rămas de a lucra în companie” poate de asemenea fi subminată. Un angajat în vârstă de 50 de ani are mai mult de zece ani de viață profesională în fața lui. Mai mult decât atât, într-un context de piață muncii dificilă, angajații în vârstă sunt susceptibili să demonstreze mai multă loialitate față de compania lor.

Pe când în Republica Moldova, potrivit unui studiu efectuat de Centrul Cercetări Demografice al Republicii Moldova, fiecare a douăzecea persoană vârstnică din Republica Moldova nu continuă activitatea în câmpul muncii din cauza refuzului angajatorului de a prelungi contractul de muncă (4,9%). Reducerea statelor de personal este un alt factor de excludere a vârstnicilor de pe piața muncii (1 din 20 persoane vârstnice suferă în urmă acestui proces) [9].

În cazul pierderii locului de muncă, lucrătorii în vârstă au mai multe dificultăți în găsirea unui loc de muncă durabil decât alte persoane. Mai multe soluții pot fi avute în vedere pentru a eluda aceste dificultăți și a relua o activitate. Spre exemplu: crearea de proprie întreprindere, interimatul, timp parțial de lucru.

Concluzii. Mai multe măsuri au fost implementate treptat pentru a incita populația diverselor țări să lucreze după atingerea vârstei legală de pensionare.

Obiectivul vizat este multiplu:

- de a asigura sustenabilitatea sistemului de pensii prin creșterea contribuțiilor;
- de a favoriza menținerea lucrătorilor care se apropie de vârstă de pensionare pe piața forței de muncă, în special a celor expuși la factori duri de muncă;
- de a încuraja angajarea persoanelor vârstnice, atenuând efectul finalului carierei;
- sau pentru a contribui la schimbarea atitudinilor privind lucrătorii în vârstă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Федеральный закон "О страховых пенсиях" от 28.12.2013 N 400-ФЗ http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_156525/
2. Legea Nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=313291&lang=1>
3. 70 ans et toujours au travail, la recette finlandaise <http://ici.radio-canada.ca/nouvelle/802778/personnes-agees-marche-travail-retraite-mesures-finlande>
4. Banca de date statistice a Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice__POP010/POP010200.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
5. Banca de date statistice a Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__03%20MUN__MUN020/MUN020100.px/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9
6. Emploi des seniors: quels enjeux, quelles solutions? <https://www.defi-metiers.fr/dossiers/emploi-des-seniors-quels-enjeux-queles-solutions>
7. Пенсионный возраст в разных странах мира <http://replika.md/index.php/ru/v-mire/v-mire-obscestvo/2021-pensionnyj-voznost-v-raznykh-stranakh-mira-tablitsa>
8. Pensions at a Glance 2015 OECD and G20 indicators http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2015_pension_glance-2015-en#.WcIoMLjqVVo#page8
9. Gagauz O., Buciuceanu-Vrabie M. Discriminarea, abuzul și violența asupra persoanelor vârstnice/HelpAge Intern., Centrul Cercetări Demografice. – Chișinău: INCE, 2015. – 156 p.
10. Punch A., Pearce D.L. Etudes demographics nr 34, La population et le marche du travail en Europe au-dela de l'an 2000. Volume 2:Etudes de cas par pays. 2000. Conseil de l'Europe https://books.google.ru/books?id=T4dltWT_XtMC&pg=PA29&lpg=PA29&dq=personnes+agees+sur+le+march%C3%A9+du+travail&source=bl&ots=q5vk4s0JfV&sig=z0iXameTm4dYOJsjMJxKOSgZ6y9s&hl=ru&sa=X#v=onepage&q&f=false